

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Női neveink az Árpád-korban
Az Árpád-kori személynévtár (1000-1301) alapján

Témavezető:
Dr. Hoffmann István

Készítette:
Jurkó Edina
V. magyar – angol

Debrecen
2010

Tartalom

Bevezetés.....	3
A személynevek helye a tulajdonnevek rendszerében.....	4
A mai magyar személynevek rendszere.....	6
A magyar női nevek vizsgálatáról.....	11
Árpád-kori személynévtár.....	13
Női nevek az Árpád-korban.....	15
Névtár.....	16
A rendszerezés lehetőségei.....	32
Rendszerezés a nevek eredete alapján.....	34
Rendszerezés kognitív-pragmatikai szempontok alapján.....	38
Irodalom.....	45

1. Bevezetés

Személyneveink szókincsünk részét képezik, és ahogy a szókincs is állandóan változik - elemekkel bővül, ugyanakkor elemek kophatnak ki belőle - úgy személyneveink sem alkotnak változatlan rendszert. A névdivat is változó, hiszen a névdivat is a divatok általános természetéhez hasonló. A divat utánzás útján terjed, és általánosulva elveszti presztizshelyzetét, ezért hosszabb-rövidebb idő után megszűnik, illetve más névdivattal cserélődik fel, ahogyan ezt B. GERGELY PIROSKA kiemelte a Név kultúra és névizlésünk című tanulmányában. Nem volt ez másként régebbi időkben sem, voltak gyakrabban használt „divatos” nevek és kevésbé kedvelt nevek is.

A nevek vizsgálata tehát mindig aktuális, hiszen ha a neveket vizsgáljuk, egy változó rendszert vizsgálunk. Szakdolgozatom témájául ezért választottam a női személynevek vizsgálatát. Vizsgálódásom alapját FEHÉRTÓI KATALIN Árpád-kori személynévtára adja, mely az első jelentős személyneveket összefoglaló mű Magyarországon. Ezen belül is azért épp a női nevekre esett a választásom, mert talán ez az a személynév csoport, mely kevésbé vizsgált és háttérbe szorul a férfinevekhez képest.

Kiindulópontban a személynevek helyzetét vizsgálom a tulajdonnevek rendszerében, majd a magára a személynévkutatásra térek ki pár szóban, azon belül is a női személynevek kutatását vázolom fel. Ezután kitérek az Árpád-kori személynévtárra, és a benne található női személynevekre. Végül a rendszerezés lehetőségeivel és problémájával foglalkozom.

2. A személynevek helye a tulajdonnevek rendszerében

A tulajdonnevek vizsgálata a személynevek kapcsán jelentős, hiszen a személynév a tulajdonnevek kategóriájába tartozik. A tulajdonnév nem más, mint az egyedi kijelölés, az egyedi azonosítás nyelvi eszköze. (BENKŐ 1999: 374)

A tulajdonnevek felosztása és behatárolása problematikus. Nem tudjuk megadni egy definícióval mi is a tulajdonnév valójában. Nehéz megállapítani hol van a határ a közszó és a tulajdonnév között. A tulajdonnév meghatározása fontos a személynevek meghatározásának szempontjából is, hiszen a személynév a tulajdonnév egy alkategóriáját jelöli. A tulajdonneveket többen többféleképpen határozták meg. HAJDÚ MIHÁLY szerint a tulajdonnevek tartományát inkább a hagyomány, szokás határozza meg, nem a nyelvi logika.

J. SOLTÉSZ KATALIN a következő meghatározásokat tette a tulajdonnevek funkcióját és jelentését tekintve: „a tulajdonnév lehet főnév, illetve többelemű tulajdonnevek is léteznek. Ezek a többelemű tulajdonnevek lehetnek jelzős ill. értelmzős szerkezetek, viszonyzó szerkezetek, mellérendelő szerkezetek valamint mondatból alakult tulajdonnevek.” A tulajdonnevek jelentéséről kétféle megállapítás született: nincs jelentése, illetve denotátumot jelöl, valamint van jelentése, és a leggazdagabb jelentéstartalommal bír. (J. SOLTÉSZ: 1979)

A magyar nyelvi hagyományok alapján a tulajdonneveket HAJDÚ a következő alfajokra osztotta: személynevek, állatnevek, helynevek, intézménynevek, szellemi, művészeti, irodalmi alkotások nevei, címei. Természetesen ezen csoportokon belül bizonyos átmenetek lehetnek. (HAJDÚ:1994 14)

J. SOLTÉSZ tulajdonnévi felosztása a következő:

1. Embernevek csoportja
 - személynevek
 - családnevek
 - kiegészítő nevek
 - helyettesítő nevek
 - asszonynevek
2. Állatnevek, tárgynevek (állatok, tárgyak, nevei, fanevek)
3. Népnevek csoportja

4. Helynevek (földrajzi nevek, közigazgatási nevek, városrész, utca, építménynevek, földön kívüli helynevek)

5. Intézménynevek

6. Szellemi alkotások nevei (címek, áru és márkanevek)

Mint látjuk, mindkét osztályozásban külön kategóriát képeznek a személynevek a tulajdonneveken belül, hiszen a személynevek a helynevek mellett a tulajdonnevek egyik legrégebb és legnépesebb kategóriáját adják. (BENKŐ:1999 377)

3. A mai magyar személynevek rendszere

A személyneveket az idők során több módon osztották fel, és sorolták kategóriákba. A személyneveket a tulajdonnevekhez hasonlóan szintén alcsoportokra oszthatjuk. A legismertebb személynévfelosztás szintén HAJDÚ MIHÁLY és J. SOLTÉSZ KATALIN nevéhez köthető, azonban kitérnék a KÁLMÁN BÉLA által felállított személynévkategóriákra is. HAJDÚ a következő módon definiálja a személyneveket: személyneveknek tekintjük a valaha élt emberek megjelölésére, azonosítására használt szavakat vagy szavak csoportját. (HAJDÚ: 1994 17)

Magyarországon kételemű névrendszer használata jellemző. Egyrészt mellett élnek a keresztnév illetve utónév elnevezések, valamint a családnév, vezetéknév terminusok. Elterjedtebb a keresztnév elnevezés, bár az utónév elnevezés lenne helyes, mert nem minden ember keresztség által kapja a nevét. Magyarországon a keresztnév a családnévet követi. Ez ritka névsorrendnek számít, ami a magyar nyelv tipológiai sajátosságából adódik. Szemben az Indoeurópai nyelvekkel, amely nyelvekben a keresztnév áll elől, a jelző általában követi a jelzett szót, a magyarban a jelző mindig elől áll. (HAJDÚ:1994 18)

HAJDÚ MIHÁLY a személyneveket a következő alkategóriákra osztja fel: keresztnévek, becenevek, családnévek, ragadványnevek.

A keresztnév a személynév egyéni elemét adja. Minden népnek a névtörténetében az egyént jelölő keresztnév volt az elsődleges, és hosszú időn keresztül nem is használtak másik névelemet a keresztnév mellett. A magyar történelemben még a honfoglalás után is jó ideig személyneveink egyeleműek voltak. A magyar egyelemű nevek a kereszténység főlveteléig mind pogány nevek voltak. A kereszténység felvétele után még egy darabig az egyház is elfogadta ezeket a neveket. Tehát alapjában véve két nagy csoportról beszélhetünk: a pogány eredetű nevekről és az egyházi jellegű keresztnevekről.

Az ősi pogány nevek három típusát különbözteti meg HAJDÚ:

1. a régi magyar közszói jelentéssel bíró keresztnévek (pl. Leved). Ennek a csoportnak alkategóriáit képviselik a testi tulajdonságot jelentő, a bőr- vagy hajszínré utaló nevek, feltűnő, jellemző testrészek, testi fogyatékoságot jelentő nevek,

fajfenntartással kapcsolatos, életkorra utaló, általános benyomást jelentő, belső jellemvonásokat tükröző, foglalkozásra utaló nevek illetve az óvónevek csoportja.

2. török eredetű nevek (Kürt, Ajtony, Töhötöm)

3. megfejtethetlen nevek

A kereszténység megjelenése után azok, akik új nevet kaptak a keresztségben, általában elhagyták régi, pogány nevüket.

A keresztény nevek döntő fölénye a névadásban a XIII. század végére alakult ki, amikor 1279-ben a budai zsinat kimondta, hogy nevet csak pap adhat. A XI-XIV. században a leggyakoribb nevek a következők voltak: *András, Béla, Benedek, Bot, Bulcsú, Cseke, Csoma, Egyed, Éliás, Farkas, Gergely, György, Gyula, Hipolit, István, Izsák, Jákob János, Karácsony, Kicsi, Kozma, László, Lőrinc, Lukács, Mag, Márkus, Márton, Máté, Mátyás, Mihály, Miklós, Nemhű, Orbán, Ős, Pál, Péntek, Salamon, Sámson, Saul, Sebestyén, Simon, Szegény, Szombat, Tamás, Tompa, Vásárd, Vendég, Vid, Unoka, Vasad*. A kor női neveivel BERRÁR JOLÁN foglalkozott, és alapos részletességgel gyűjtötte össze a leggyakrabban előforduló női neveket: *Erzsébet, Margit, Katalin, Anna, Ilona, Klára, Aglent, Ágnes, Kunigunda, Sebe, Mária, Skolasztika, Jolán, Ágota, Csala, Magdolna, Liliom, Viola, Borbála, Izolda, Rózsa, Gyöngy, Petronella, Dorottya, Mag, Nyest, Cecília, Gertrúd, Lúcia, Adél, Dominika, Húg, Rozina, Benedikta, Szombat, Anasztázia, Szép, Judit*.

A XVI. századtól kezdve az új vallási irányzat, a reformáció hatott a névadásra. Ekkor az ószövetségi nevek váltak gyakoribbá. A XIX. század elején jelentős változás következett be a magyar névhasználatban. Ekkor kezdtek elterjedni a magyar történelmi nevek (Géza, Árpád, Zoltán, Sarolta, Piroska) és az írói névalkotások (Csongor, Etelka). Gyakoriak voltak a korszakban a németből átvett nevek is (Herman, Ottó, Lipót, Rudolf, Franciska, Kornélia, Eleonóra). A XX. században a névgazdagodás tovább folyt, régi nevek felelevenítésével valamint idegen nevek bekerülésével.

Becenéven a keresztnév becéző formáját érti a szerző. A keresztneveknek azokat a formáit, amelyeket a teljes vagy eredeti névalak megváltoztatásával, egyes részeinek elhagyásával vagy hozzáadásával (képzőkkel) alakítunk, beceneveknek nevezzük. Becenevekkel már a honfoglalás előtt találkozhattunk. Ilyenek a –d kicsinyítő-becéző képzős nevek. A nyelvben rengeteg számú becenévképző jelent

meg, melynek oka, hogy a becenevek egy idő után elvesztették kedveskedő hangulatukat és újabb képzők használatára volt szükség.

A családnevek a nevek második elemét képviselik. A családhoz való tartozást jobban számon kell tartani. Fontos az egyes személyek pontosabb megjelölése, több azonos keresztnévű ember közül az egyik kiemelése. A magyar családnevek kialakulása az Árpád-kor végére tehető. A családnév kialakulásának több módon történhetett.

Végül a ragadványnevekről kell szólnunk a személynevek csoportosításán belül. Azokat a névelemeket, amelyeket a hivatalos keresztnév- és családneveken valamint a beceneveken kívül az emberek adnak egymásnak bármilyen szándékkal, ragadványneveknek nevezzük. A ragadványneveknek megkülönböztetjük hangulatát, funkcióját. Vannak olyanok, melyek kizárólag a pontosítás, azonosítás céljából jöttek létre, mivel egy közösségen belül több azonos család- és keresztnévű élt. Vannak olyan családnevek, melyek tulajdonságra utalnak.

Ragadványnevekkel már a Bibliában is találkozhatunk. De gyakori volt a ragadványnevek használata a Római Birodalomban, illetve a középkori uralkodók között is. A nemesek és a közrendűek is kaphattak ragadványneveket, de ezek később családnevekké váltak. A legkorábbi magyar ragadványnevek a latin szövegekben általában a *dictus* 'mondott, nevezett' jelentésű közzó közbeiktatásával jelent meg. A későbbiekben különösen a rablók, tolvajok ragadványnevei a kifejezők. Már a XVI-XVIII. századból is vannak adatok a ragadványnevek jelenlétére, mégis a legtöbb adat a XIX. századból való. A ragadványnevek ugyanolyan csoportokra oszthatók, mint a családnevek, ha jelentéseiket vesszük alapul. Manapság is vannak kisebb falvakban, településeken ilyen nevek és egyes helyeken a felmenők keresztnévei több nemzedéken keresztül öröklődnek. Ugyanígy öröklődhetnek nemzedékeken keresztül az előző lakhelyre utaló nevek. Kevésbé öröklődnek a foglalkozásra utaló nevek, de erre is akad példa. Legkevésbé azonban a tulajdonságra vonatkozó ragadványneveket öröklik a leszármazottak. Persze nemcsak falvakban, hanem zárt közösségekben is kialakulnak ragadványnevek. Ezeken a helyeken ugyanis jól ismerik egymást az emberek, szorosabb kapcsolat alakul ki közöttük. Ragadványnevek kialakulására alkalmas csoportok például a munkahelyek,

katonaság, sportcsapatok. Minden közösségben mégis leggyakrabban a külső tulajdonságok alapján nevezik el egymást az emberek.

Személyneveink csoportján belül még a diáknevekről is szól HAJDÚ. Ezeket alapjában két nagy típusra osztja: a családnevekből kialakult diáknevekre, és a külső, testi tulajdonságra utaló ragadványnevekre. Mindkét csoportot újabb alcsoportokra oszthatjuk.

A belső tulajdonságok megfigyelésére több idő kell, és az ilyen típusú nevek inkább szorosabb kötöttségű közösségekben alakulnak ki. Nevet kaphat a túlérzékeny, a félnk, a rosszkedvű, az ügyetlen, a buta, verekedős, erőszakos és rosszindulatú ember is. (HAJDÚ: 1994 14-49)

J. SOLTÉSZ KATALIN a kételemű nevet, mely személynévből és családnévből áll, egyéni névként vezeti be. Személynév eredeti funkcióját egy-egy személy egyértelmű azonosításaként és megkülönböztetéseként határozza meg. Ezt a funkciót a személynév csak addig képes betölteni - mint arra már HAJDÚ MIHÁLY is rávilágított -, amíg túlságosan sok azonos nevű személy térbeli és időbeli közelsége zavaró poliszémiát nem eredményez. Ma már a pusztán személynév csak akkor jelöl valakit, akkor van jelentése, ha kiegészíthetjük családnévvvel vagy – ennek ismerete híján – valamely leíró pontosítással. Effajta kiegészítés, szövegösszefüggés, vagy beszédhelyzet nélkül bármely személynév csak potenciális név. A személynév (amelyet csak a családnév rendszeressé válása óta lehet utónévnak illetőleg más nyelvekben előnévnak nevezni) a teljes egyéni névnek egy eleme. Önálló használatának köre elsősorban a magánélet, a személyes érintkezés szférája; használati körének szélességét erősen befolyásolják a – népenként, országonként, rétegenként gyakran különböző – társadalmi szokások, udvariassági szabályok, más aspektusból pedig a becenévvel való helyettesítés lehetőségei.

A névadás természetes ősi módja, a motivált, leíró név adása, amikor az elnevezés alapja az elnevezendőnek valamely jellegzetessége, a személynévadásnál igen kis mértékben érvényesül. A személynévét rendszerint újszülött korában kapja az ember, amikor még nincsenek jellegzetes, másoktól megkülönböztető tulajdonságai, illetőleg nem lehet tudni, hogy élete során milyen tulajdonságai lesznek. A névadással bizonyos mértékig befolyásoljuk az egyén életének alakulását.

A személynévadásnak azonban a névdivat illetve a szubjektív névválasztás a legtöbb esetben az indítéka. Ezáltal a mai személynévek többsége jelnév, amelynek közszói jelentése nincs. Ha ugyanaz a tulajdonnév személynévként és családnévként, személynévként és állatnévként, személynévként és helynévként stb. is szerepel, rendszerint a személynév az elsődleges, a többi az átvitt.

Vezetéknévnek nevezzük a teljes egyéni névnek a személynév melletti második, állandósult elemét, tekintet nélkül arra, hogy öröklődik-e vagy sem. A családnév az öröklődő vezetéknév. A vezetéknév illetve a családnév önálló használatban éppúgy meghatározott személyt jelöl, mint a személynév, ha odaértjük a név másik elemét vagy valamely más kiegészítő megjelölést. Még a személynév a teljes egyéni névnek úgyszólván „házi használatra” való eleme, a családnév a nyilvánosság elé való.

J. SOLTÉSZ KATALIN szót ejt a kiegészítő és helyettesítő nevek megkülönböztetéséről is. Kiegészítő nevek a megkülönböztető nevek (ragadványnevek), nemesi nevek, atyai nevek, közbülső nevek. Helyettesítő nevek a becenevek, családnévpótló ragadványnevek, önálló ragadványnevek, álnevek.

KÁLMÁN BÉLA *A nevek világa* című könyvében külön fejezetben tárgyalja a személynéveket, illetve a magyar személynévadási szokásokat. Kálmán a mai neveket négy fő kategóriában tárgyalja: 1. utónév (névadók a szülők rendszerint), 2. családnév (15-16 századtól, apai ágon öröklődik) 3. ragadványnév 4. álnév. A magyar személynéveket szintén két nagy csoportra osztja, egyelemű és többelemű nevekre. Az egyelemű neveken belül megkülönböztet eredeti neveket (magyar eredetű nevek), jövevényneveket, melyeket a névdivat határoz meg, és becézett neveket. A többelemű neveken belül szót ejt a kételemű nevek kialakulásáról és megszilárdulásáról, a nevek sorrendjéről, a nők elnevezéséről, a vezetéknévek típusairól, a névváltoztatás, ragadványnevek, álnevek és irodalmi névadás kérdésköréről. A nők elnevezése érdekes kérdéseket vet fel, amire szintén kitér a szerző a magyar nyelvre jellemző -né „képző” kapcsán. (KÁLMÁN: 1989 72-74)

4. A magyar női nevek vizsgálatáról

Az első jelentős női nevekről szóló tanulmány BERRÁR JOLÁN nevéhez köthető. Az 1952-ben megjelent tanulmány újat hozott a magyar női nevek kutatásának történetében, hiszen a Magyarországon használatos női neveket gyűjtötte össze a legrégebbi időkből 1400-ig. BERRÁR munkája előtt is írtak már a női nevekről (NAGY GÉZA, WERTNER MÓR, JAKUBOVICH), viszont ezek közül csak JAKUBOVICH¹ munkája volt tudományos igényű. JAKUBOVICH munkájában is volt azonban hiba; nem dolgozta fel a gyűjtését, adattárból csak néhány nevet magyarázott.

BERRÁR JOLÁN pontos forrásokból dolgozik, nyomtatott oklevelekből, pontos kiadásokból gyűjt. Értekezésének anyagát pedig két fő részre osztotta: eredeti nevekre és jövevénynevekre. Az elnevezések BERRÁRTól származnak. Az új elnevezések bevezetése előtt több elnevezést is használtak, és ezek használata nem volt egységes. BERRÁR JOLÁN meghatározása szerint az eredeti nevek egy nép elsődleges névadási módjával keletkeztek, még a jövevényneveket idegen népekkel való érintkezés közben veszik át, de jelentésüket általában nem sajátítják el, csak a szerepüket. A másik szempont mellyel a szerző elhatárolja a gyűjtött névanyagot az a társadalmi különbség. Az oklevelek alapján jelöli is az adattárban „d” (domina) és „a” (ancilla) betűvel.

Az adattár csak abban az esetben sorolja fel az adatokat teljes számban, ha az egyforma alakú nevek száma nem haladja meg a hetet. Címszóul pedig mindig a név eredetibb alakját veszi, illetve a teljes, nem képzett változatot amennyiben ez lehetséges. BERRÁR anyagához tartozik 250 ismeretlen vagy bizonytalan eredetű név, ezeket az adattár nem tartalmazza.

Az adattár a neveket három nagy csoportra osztja: eredeti nevek, török eredetű nevek és jövevénynevek. Berrár szerint a török eredetű nevek azért képeznek külön csoportot, mert átmenetet képeznek a két fő csoport között, jövevénynevek ugyan, de beilleszkednek a jelentéssel bíró eredeti nevek közé. A női névanyagban mindössze négy biztosan kimutatható török név van.

¹ JAKUBOVICH *Régi magyar női nevek* MNy. XI.

Mind az eredeti nevek, mind a jövevénynevek csoportján belül alcsoportokat állít fel a szerző. Az eredeti neveket a következő módon tagolja:

1. személyiségre irányuló elnevezések (általános külső tulajdonságok, színnevek – arc, bőr stb., testi fogyatékoságok, az emberi természet és jellem tulajdonságai)
2. a személyt jelképező elnevezések (testrésznevek, értékes tárgy vagy égitest neve, növénynevek, állatnevek, a foglalkozás eszközének névvé válása)
3. társadalmi helyzetet kifejező nevek
4. vallásos élettel kapcsolatos nevek (számnevek)

A jövevénynevek is több szinten tagolódnak a tanulmányban

1. egyházi nevek (ótestamentumi nevek, újtestamentumi nevek, egyéb mártírológiumi nevek)
2. latin közszóból való nevek (egyházi kifejezések, egyéb latin közsavak)
3. német eredetű nevek (egyházi nevek, világi nevek, latin egyházi nevek német változatai, francia nevek német változata)
4. szláv eredetű nevek
5. francia eredetű nevek
6. egyéb nyugati eredetű nevek

Láthatjuk tehát, mennyire részletesen elemzi és osztályozza BERRÁR a női neveket. Ezzel megalkotta az első olyan adattárat, mely a neveket nemcsak felsorolja, hanem magyarázza, és kategóriákat sorolja, osztályozza is azokat. Ez a lépés a magyar személynévkutatás történetében mindenképpen fontos, a későbbi FEHÉRTÓI által elkészített névtár szempontjából is.

5. Árpád-kori személynévtár

Az Árpád-kori személynévtár létrejöttét rengeteg munkát előzte meg. FEHÉRTÓI maga is kiemeli bevezetőjében, hogy munkája nem előzmény nélküli. Mégis ez az első olyan adattár, mely átfogó képet ad Árpád-kori neveinkről. Ennek a nagy volumenű személynévtárnak közvetlen előzménye az „Árpád-kori kis személynévtár”, mely 1983-ban jelent meg, és az 1138-1235 közötti időszakot felölelő, főleg férfi szolgarendűek névadási szokásait megörökítő nyelvemlékek (Dömösi Adománylevél, az Aradi összeírás, a Tihanyi összeírás, Váradi Regestrum, és az Albeus-féle összeírás) személynéveiből készített el FEHÉRTÓI.² A kis személynévtárat mintegy 6800 név alkotja, melyek eredetük szerint vannak csoportosítva.

Az Árpád-kori személynévtár (1000-1301) 2005-ben (2004-es dátummal) jelent meg, „egyedülálló áttekintést nyújtva a korai ómagyar kor személynévállományáról.”³ FEHÉRTÓI KATALIN névtára 1000 és 1301 közötti írásos emlékek alapján vizsgálja a személynéveket. A szerző célja a korai ómagyar kor személynévanyagának megismerése, illetve a XIV. század első harmadában kezdődött magyar családnévi előzménynek (dictus) neveknek a jelölése, bár e típus már nem tartozik a névtár gyűjtőkörébe.

Az Árpád-kori személynévtár nem tartalmazza azonban az összes Árpád-korban élt személy nevét, a munka ilyen szempontból reprezentatív jellegű. Mégis az Árpád-kor személynéveiről megközelítően hű képet felmutató gyűjtés. Ahogyan arra TÓTH VALÉRIA is rámutat, FEHÉRTÓI munkája műfaját tekintve olyan tágabb értelemben vett forrásmunka, amely egy nyelvi elemcsoportnak a korabeli forrásokban való előfordulásait hivatott bemutatni.⁴

² FEHÉRTÓI: Az „Árpád-kori kis személynévtár”-ról

³ TÓTH VALÉRIA Magyar Nyelvjárások XLIII

⁴ TÓTH VALÉRIA im.

A névtár személyneveket, nemzetségneveket valamint olyan földrajzi neveket, helymegjelöléseket tartalmaz, melyekben a birtokos jelzős szerkezetben az előtag személynév.

A személynevek a korai időszakban egyneműek, vagyis a személyt csupán az egyéni néven jegyzik fel, később következnek az úgynevezett filius-os nevek, mely a személyt az apa nevével különbözteti meg, majd feljegyzik a személy foglalkozását, lakóhelyét vagy származáshelyét. A korszak végén már néhány dictusos név is előfordul.

BERRÁR „Női neveink”-ről szóló tanulmánya 198 szócikket tartalmaz, melyek eredetét magyarázza. Ezzel szemben FEHÉRTÓI névtára 573 női nevet tartalmaz, ami még így is elenyésző mennyiségnek számít a férfinevek mellett.

FEHÉRTÓI KATALIN névtára nem foglalkozik a nevek eredetével, de az összegyűjtött névanyagot két csoportra tagolja: a megállapított eredetű nevek és a fel nem ismert, azaz az ismeretlen eredetű nevek csoportja.

Széles körben elterjedt a latin és martirológiumi nevek használata a kereszténység felvétele után. A szláv eredetű személynevek a honfoglalás után itt maradt, majd a kora Árpád-korban és a 13. században a Kárpát-medencébe beköltöző és betelepített közösséget képviselik. Nagyobb csoportot alkotnak a külföldről betelepített vagy a szerzetesrendekkel érkező német, francia, olasz lakosság névanyaga. A magyarságba olvadt külföldi vendégnépek és a hazánkba került török, görög, besenyő, kun, izmaelita, zsidó népesség névállománya együttesen gazdagította Árpád-kori névállományunkat is. Számos, a névtárba felvett név eredetét azonban nem ismerjük.⁵

⁵ FEHÉRTÓI: Árpád-kori személynévtár (1000-1301)

6. Női nevek az Árpád-korban

Mint már utaltam rá bevezetőmben, női neveink tanulmányozása és vizsgálata nem egyszerű. Ennek az oka, hogy még akár egy évszázaddal ezelőtt sem élvezhették az egyenjogúságot a társadalomban. Fokozottan kirajzolódik ez a különbség az Árpád-korban. Az Árpád-kori forrásokban kevés a néven nevezett nő, mert a nőket általában a férfi feleségeként, özvegyeként, lányaként (*uxor*, *relicta*, *filia*) jegyezték fel. Különös, hogy a csekély számú női név közül több is megegyezik a férfinevekkel, és csak a szövegből derül ki, hogy a néven nevezett valójában nő.

FEHÉRTÓI KATALIN Árpád-kori személynévtárát forrásnak tekintve, az Árpád-kori női neveket szótárformába rendeztem. A név feltüntetése mellett, jelölöm a név első előfordulásának időpontját és írott formáját (pl. **Adulheit** 1203>1254: *Adulheyt*), valamint ahol lehetséges volt, ott megadom a név férfinévi megfelelőjét. Ezen felül megtartottam a Fehértói által követett szerkesztési elveket. Így ez a szótár is önálló és utaló szócikkekből áll. Egy név több jól elkülöníthető változata a névcikken belül számozott alcsoportba került. A névcikk végén a Cf. (*confer* = vesd össze) azokra a névalakokra hívja fel a figyelmet, melyek eredetüket tekintve összetartoznak a névcikkben említett változattal.

Névtár

A

Adulheit 1203>1254: *Adulheyt.*
Férfinévi megfelelője: Adulfus,
Adulphus, Adolphus

Agatha vagy **Agata** 1249/1321:
Agatha, Agata.

Aglenc, Aglench vagy **Aglent.** 1272:
Aglent, Aglenth, Aglenc, Aglench,
1276/1641: Agleth, 1289: Aglinth,
1276/1641: Aglonth, Algent,
1276/XIV: Anglent

Anglenth

1. *Aglent, Aglenth, Aglench, Aglenc*
2. *Agleth*
3. *Aglinth, Aglonth*
4. *Algent*
5. *Anglent, Anglenth*

Aglenthin 1244: *Aglenthyn.* Cf.
Aglent

Agna, Agna 1235/1550: *Agne,*
Agna. Férfinévi megfelelője: Agnus

Agnes 1277: *Agnes, Agnetis, Agneti,*
Agnete. Cf. Angles. Férfinévi
megfelelője: Agnus

Ahaliz 1220: *Ahalyz.* Férfinévi
megfelelője: Aha.

Aka 1293>1391: *Aka.* Cf. Acha,
Oka. Férfinévi megfelelője: Akadas,
Akalus, Okulus

Albina 1262: *Albina.* Férfinévi
megfelelője: Albeus. Olbeus

Alheit, Alhoit 1263: *Alheyt, Alhoyt.*

Alincha 1276/1641: *Alincha, Alinche.*
Férfinévi megfelelője: Alikon

Alisabeth v. Elisabeth

Almanda 1230: *Almanda.*

Anastasia 1261: *Anastasia.* Férfinévi
megfelelője: Anas

Ancha 1275/1328: *Ancha.* Férfinévi
megfelelője: Anch, Anchak

Ancilla 1235/1550: *Ancilla.*

Ancoh 1276: *Ancoh.* Férfinévi
megfelelője: Ancho, Acho.

Anet 1276/1641: *Anet.* Cf. Eneth.
Férfinévi megfelelője: Aneus.

Angelica, Angelka 1230/1356:
Angelca, Angelica. Férfinévi
megfelelője: Angalus, Angelus.

Angles 1252: *Angles.* Cf. Agnes.
Férfinévi megfelelője: Angoleus,
Angelus.

Anglia 1199: *Anglie.*

Anguilla 1276/1641: *Anguilla.*
Férfinévi megfelelője: Angoleus,
Angelus.

Anich 1298/1365: *Anych.* Férfinévi
megfelelője: Anian, Anias, Annias.

Anna 1141-1161: *Anne, Anna.* Cf.
Annas. Férfinévi megfelelője: Anian,
Anias, Annias.

Annas 1263>1349/1393: *Annes, Annis,*
Annus, Anus. 1270: *Onnus.* Cf. Agnus,

Anna. Férfinévi megfelelője: Annianus, Anianus, Annias, Anian, Anus, Anas.

Aquido 1253: *Aquido*.

Arencha, Arentha 1276/1641: *Arentha, Arencha*. Férfinévi megfelelője: Arenka.

Athleita 1276/1641: *Athleita*.

B

Balsam 1265: *Balsam*. Férfinévi megfelelője: Balsa.

Barbara 1282/1327: *Barbara*.

Beata 1231: *Beata*. Férfinévi megfelelője: Beat.

Beatrice 1298: *Beatrice*.

Beatrix 1234: *Beatrix*.

Beessa 1171: *Béessa*. Férfinévi megfelelője: Bees vagy Bes.

Benedicta, Benedictia 1213/1550: *Benedicta, Benedicte*. Férfinévi megfelelője: Benedictus.

Berbur 1262: *Berbur*.

Berta 1164-1165: *Berta* Cf. Perta

Bibuhra, Bibura, Bibara 1181: *Bibuhra, Bibura, Bibara*. Cf. Bibur

Bibur 1264: *Bybur*.

Bischur 1199: *Bischur*.

Blasna 1260: *Blasna*. Férfinévi megfelelője: Blasin, Blasius.

Boga 1291: *Boga*. Cf. Buga

Bogosloa 12[17]: venit ad predium Berecu domine *Bogosloe* et retransiens Duduag versus Sala abbatis. Férfinévi megfelelője: Bogoslau.

Brachna 1290: *Brachna*.

Bucka 1274: *Bucka* Férfinévi megfelelője: Buchka

Bucna cr.1200: *Bucna* Cf. Buhna

Buhna 1257: *Buhna*. Cf. Bucna, Buna Férfinévi megfelelője: Buhta.

Buna, Bunna 1199: *Buna* Cf. Buhna Férfinévi megfelelője: Buna

Bunca 1238: *Bunca*.

Bungud 1274/1328: *Bungu*[d].

C

Calina 1273/1274: *Calina*.

Candida 1276/1641: *Candide, Candida*.

Capirca 1211: *Caprica*. Cf. Cheperka

Caroldu [950]/cr1200: *Caroldu*. Férfinévi megfelelője: Carolus, Karolus.

Caterina v. Katarina

Catharina, Caterina, Catherina, Katarina

Catrina v. Katarina

Cece 1292: *Cece*. Cf. Keche. Férfinévi megfelelője: Ceca.

Cecilia 1235/1550: *Cecilia, Cecilie*.

Cepa 1141-1161: *Cepa*. Cf. Chepa, Kepa.

Ceph v. Chep 1208/1359: *Ceph*, *Chef*. 1257: *Chep*. Férfinévi megfelelője: Chep.

Chaga 1210: *Chaga*.

Chekend, Chequend 1239: *Chequend, Chekend*. 1240: *Chekend*. Férfinévi megfelelője: Ceket

Chanir 1289: *Chanir*.

Chen, Cheen 1259: *Chen*. Férfinévi megfelelője: Chen

Chenk, Cheenk 1286: *Chenk*. Férfinévi megfelelője: Chenk

Chenna 1256: *Chenna*. Férfinévi megfelelője: Chennu

Cheperka 1228: *Cheperka, Cheperke*. Cf. Caprica

Chepke 1291: *Chepke*. Férfinévi megfelelője: Chepk, Cepk.

Chequend v. Ceket Férfinévi megfelelője: Ceket

Cheua [1230]/1231: *Cheua*. Cf. Keua. Férfinévi megfelelője: Cheuke.

Chinchola 1235/1550: *Chynchola*. Cf. Cincea.

Chinga 1276/1641: *Chinga, Chinge*. Cf. Chingua, Kingue.

Chingua, Chungua 1274: *Chyngua, Chungua*.

Choucad 1215/1550: *Choucad*.

Christiana, Christina, Curustana 1153: *Christine, Christiana, Christina, Curustana*. Cf. Tina. Férfinévi megfelelője: Christianus.

Chuce 1199: *Chuce*. Cf. Cuce Férfinévi megfelelője: Chuca, Chuka

Chunus 1199: *Chunus*.

Chup 1261/1394: *Chup*. Cf. Chupa Férfinévi megfelelője: Chupa

Churnoka 1273/1274: *Churnoka*. Férfinévi megfelelője: Churnug v. Chornuk

Cibele, Cibela 1300: *Cybele, Cybala*. Férfinévi megfelelője: Cibe.

Cicca v. Cicna

Ciccha v. Cicna

Cicna, Cicca, Ciccha, Cihcna 1091/XII: *Cicne*. 1105/XII: *Cicche, Cicca*. 1217/1272: *Cihcne*. Cf. Cehna.

Cina v. China 1211: *Chyna*. 1221: *China*. 1276/1641: *Cina*. 1279: *Chyna*. Cf. Kina. Férfinévi megfelelője: Cin.

Cincea 1220/1550: *Cincea*. Cf. Chinchola

Cinga v. Kingue

Cingus v. Kingus

Cinka 1271: *Cynka*. Férfinévi megfelelője: Cinko.

Clara 1224: *Clara*, 1300: *Clare*.

Clementia 1276/1641: *Clementia*. Férfinévi megfelelője: Clement.

Constancia, Constantia 1202: *Constancia*. 1221: *Constantia*.
Férfinévi megfelelője: Constantianus.

Cos v. Kos 1210: *Cos*. Férfinévi megfelelője: Cosda.

Crabocha 1255: *Crabocha*.

Cucad 1198: *Cucad*. Cf. Quacd.

Cuce 1181: *Cuce*. Cf. Chuce.

Cuch v. Chuch. 1199: *Cuch*. 1249/1321/XVII: *Chuch*. Férfinévi megfelelője: Cuch, Chuch.

Cug 1221: *Cud*. Cf. Kud. Férfinévi megfelelője: Cuga.

Cunche v. Cunca. 1221: *Cunca*. 1229: *Cuncha*. 1264: *Cunce*.

Cungundis v. Kunegundis

Cupuran 1198: *Cupuran*. Férfinévi megfelelője: Cupur.

Curustuna v. Christiana

Cusudi v. Kusidi

Cuz. 1289: *Cuz.* Férfinévi megfelelője: Chuuz.

D

Damacha 1152: *Damacha*. Cf. Damaka, Damasa. Férfinévi megfelelője: Dama, Damasa.

Damaka 1260/1342: *Damaka*. Férfinévi megfelelője: Dama, Damasa.

Daraga v. Draga

Deraga v. Draga

Dedu 1199: *Dedv*. Cf. Ded. Férfinévi megfelelője: Ded, Dech, Deduan

Deduha 1215/1550: *Deduha*. Cf. Detiha

Deraga v. Draga

Detiha 1238: *Detiha*. Cf. Deduha

Deucha 1075/1124/1217/XV: *Deucha*. Cf. Deuka, Geisa. Férfinévi megfelelője: Deucha.

Deuica 1141-1161: *Deucia*. Cf. Deuka

Deuka 1290: *Deuka*. Férfinévi megfelelője: Deucha, Deucia

Deuna 1272: *Deuna*. Férfinévi megfelelője: Deun.

Deva 1276/1641: *Deva* Férfinévi megfelelője: Deva.

Devese v. Dvese

Devse v. Dvese

Dominica 1231: *Dominice*, 1248: *Dominica*. Férfinévi megfelelője: Dominicus.

Draga, Daraga, Deraga. 1208/1550: *Daraga*. 1213/1550: *Deraga*. 1228: *Draga*. Férfinévi megfelelője: Drag.

Dragozt 1228/XV: *Dragozt*. Férfinévi megfelelője: Dragoslaus, Dragoslo.

Duba 1181: *Duba*. Férfinévi megfelelője: Duba, Doba.

Dvese, Devse cr 1208/1226: *Dvese* (*Devse*), *Duese*.

E

Ebrung, Erbrung

Echete 1276/1641: *Echete*. Férfinévi megfelelője: Echet.

Edlelmes cr 1177: *Edlelmes*

Edua, Aidua [1270-1290]/XIV: *Eduam*. Férfinévi megfelelője: Ed, Edu.

Eebe 1292: *Eebe* Cf. Seba

Elena v. Helena

Elenca 1268: *Elenca* Cf. Elenta

Elenta + 1086: Cf. Elenca

Elga v. Helga

Eliana, Iliana 1269: *Ilyana* 1274: *Elyana* 1276/1641: *Eliana*. Férfinévi megfelelője: Elias.

Elis, Eliz, Helis 1260/1342: *Elyz*

Elisa 1273/74: *Elysa*

Elisabech v. Elisabet

Elisabet

1. Elisabet, Elizabeth, Aelisabeth, Alisabeth, Elisabech 1251: *Elysabeth*

2. Elishabet, Elisaveth 1250/XVIII *Elisaveth*, 1288: *Elishabet*

3. Elisabet, Elizabeth 1244: *Elysabeth*

4. Helizabet, Helisabeth 1270

5. Elsebeth, Elsebich, Elsebuht, Ersebith 1244

Elisabeth v. Elisabet

Elisaveth v. Elisabet

Elishabet v. Elisabet

Eliz v. Elis

Elizabet v. Elisabet

Elizabeth v. Elisabet

Elk 1300: *Elk* Cf. Ilk

Els 1288: *Els*

Elsa v. Elza 1266: *Elsa*

Else, Elseh, Erseh

Elsebeth v. Elisabet

Elsebich v. Elisabet

Elsebuth v. Elisabet

Elvit 1276/1641: *Elvit*. Férfinévi megfelelője: Elvinus.

Elza v. Elsa

Emeleu 1198 *Emelev*

Emesu cr. 1200 *Emesu*. Férfinévi megfelelője: Emis, Emes.

Encheberch 1293: *Encheberch*. Férfinévi megfelelője: Enche.

Eneth Cf. Anet 1282-1285 *Eneth*

Epuries 1285/XIX: *Epuries*

Erbrung 1259/1270: *Erbrung*– Cf. Helbrung. Férfinévi megfelelője: Erbeuch.

Ersebith v. Elisabet

Eua 1221: *Euae*

Eufemia 1214/1550: *Eufemia*

Eufrosina 1252: *Eufrosyna*

Eusint 1293: *Eusint*. Férfinévi megfelelője: Eusin.

F

Famia v. Femia

Fehera 1213/1550: *Fehera* Cf. Feier

Feina 1141-1161: *Feina*

Felexanna 1231/XVIII: *Felexanna*

Femia, Famia 1276/1641: *Femia*. Férfinévi megfelelője: Femes.

Fenenna, Fennena, Fennenna cr 1290/1322 *Fenenna*, 1291: *Fennenna*, 1300: *Fennene*. Férfinévi megfelelője: Fenei, Fene.

Fennena v. Fenenna

Fennenna v. Fenenna

Fera 1276/1641: *Fera*

Finta 1141-1161: *Finta*. Férfinévi megfelelője: Finta.

Floriana 1263: *Floriana*. Férfinévi megfelelője: Florian, Florianus.

Florida 1292/1308: *Florida*. Férfinévi megfelelője: Florian, Florianus.

Floris 1254: *Floris* 1283: *Florys*. Férfinévi megfelelője: Florian, Florianus.

Foelicitas 1213/1550: *Foelicitatem*. Férfinévi megfelelője: Foelicianus.

Francisca, Franciska Férfinévi megfelelője: Franciskus.

Froa, Froua 1181: *Froa*.

Froca, Froka 1270: *Froca*.

Froka v. Forca

Frosia 1276/1641: *Frosia*

Frossina 1291: *Frossina*

Froua v. Froa

Futa 1224: *Futa*. Férfinévi megfelelője: Futa.

G

Galatia 1260/1342: *Galatya*

Geiza v. Geisa

Genge 1282/1327: *Genge* Cf. Geunge

Genuru 1121/1420: *Genuru*

Genuruch 1213/1550: *Genuruch*

Gerdrudis v. Gertrudis

Geredul, Gredil 1281/1328: *Geredul* 1284: *Gredil*

Gerquena 1226/1550: *Gerquenam*

Gertrud v. Gertrudis

Gertrudis, Gerdrudis, Gertrud, Getrudis, Getrud 1214/1334: *Gertrudis*.

Gerus 1297: *Gerus*. Férfinévi megfelelője: Gerus.

Geta 1198: *Geta*. Férfinévi megfelelője: Get, Geth.

Getrud v. Gertrudis

Getrudis v. Gertrudis

Geunge 1308 *Gewnge* Cf. Genge

Gilla v. Gisela

Giluad 1228: *Giluad*

Ginga 1276/1641: *Ginga*.

Gisela, Geizla, Gisla, Gilla, Kesla, Kesula, Kisila, Kisla

Gisla v. Gisela

Giung v. Gung

Gracia 1285/XIX: *Graciam*.
Férfinévi megfelelője: Gracianus.

Gredil v. Geredul

Gregoria 1301>1363 *Gregoria*.
Férfinévi megfelelője: Gregorius.

Gruba 1291: *Grube*.

Guing v. Gunigh

Gund 1278: *Gund* Cf. Gung

Gundus 1273/1274: *Gundus* Cf.
Gindus

Gung, Gungh, Guing 1251: *Gungh*

Gungh v. Gung

Gunig v. Gunigh

Guniga 1276/1641: *Guniga*

Gunigh, Gunig 1276/1641: *Gunig*
Cf. Hunige

Gunre 1141-1161 *Gunre*

H

Hanga 1293: *Hanga*

Hangucha 1283/1367: *Hangucha*

Heduig v. Heduigis

Heduigis, Heduig 1239: *Heduigis, Hedvigis*

Helbrug v. Helbrung

Helbrung, Helbrug 1221: *Helbrung*

Helena, Elena, Ilana 1146: *Helena, 1131-1141: Elena, Ilana*

Helga, Elga 1199: *Helga*.

Helisabeth v. Elisabet

Helizabet v. Elisabet

Hemechi, Hemeci 1141-1161: *Hemechi*
Cf. Eimichi. Férfinévi megfelelője:
Heme.

Hemeci v. Hemechi Férfinévi
megfelelője: Heme

Heroch 1276/1641: *Heroch*. Férfinévi
megfelelője: Hero.

Heza 1014: *Heza*

Hilta 1221: *Hilta*

Hithuand v. Hituand

Holmas 1248/1312: *Holmas*

Houacha v. Hovacha

Houodi 1152: *Houodi*

Hova 1238: *Hova*

Hovacha, Houacha 1238: *Howacha*

Huga 1229/1550: *Huga* Cf. Huguia

Hugdi 1141-1161: *Hugdi*

Hugsoi 1211: *Hugsoy*

Hugud 1181: *Hugud*

Huguia 1221: *Huguia*

Hugus 1171: *Hugus* Cf. Ugus

Hunigc cr.1153 *Hunigc* Cf. Gunigh

I, (J)

Iagoda 1258: *Iagoda*

Iahacecu 1215/1550: *Iahacecu* Cf. Ioatec

Iburca 1245: *Iburca*. Férfinévi megfelelője: Ibur.

Iecha [1230]/1231: *Iecha*. Férfinévi megfelelője: Ieca.

Ielench v. Iolent

Ilana v. Helena

Ilega, Ilegu 1231/1550: *Ilega*

Ilegu v. Ilega

Iliana v. Eliana Férfinévi megfelelője Ilias, Elias

Ilsibit 1293: *Ilsibit*

Ioanna v. Iohana

Ioatec 1191: *Ioatec* Cf. Iahacecu

Iohalent v. Iolent

Iohalenth v. Iolent

Iohaleta 1276/1641: *Johaleta*

Iohana, Ioanna 1231: *Johana* Férfinévi megfelelője Iohan

Iolanta v. Iolenta

Iolen 1263[1269]: *Jolen*. Cf. Iolent, Iolian.

Iolench v. Iolent

Iolent, Iolenth, Iohalent, Iohalenth, Iolint, Iolonth, Ioleth

Iolenta, Iolanta

Iolenth v. Iolent

Ioles, Iolis

Ioleth v. Iolent

Iolent, Iolenth, Iohalent, Iohalenth, Iolint, Iolonth, Ioleth 1235: *Ioleth*. Cf. Iolen. Iorautht.

Iolenta, Iolanta 1218: *Jolente*.

Iolenth v. Iolent

Ioles, Iolis 1217: *Yoles*.

Ioleth v. Iolent

Iolian 1282/1327: *Jolyan* Cf. Iolen.

Iolint v. Iolent

Iolis v. Ioles

Iolonth v. Iolent

Iorautht 1276/1641: *Jorautht* Cf. Iolent

Isabella 1275: *[I]sabella*

Isalch v. Isalt

Isalt, Isalch 1274: *Isalt*

Iudit v. Iudith

Iudith, Iudit 1075/XIII: *Judith*

Iuka v. Iuca Férfinevi megfelelője: Iuk.

Iuke 1211: *Juke* Cf. Guke, Iuka

Iustina 1229/1550: *Iustine*. Férfinevi megfelelője Iustus.

Ivana 1259/1270: *Iwana* Férfinevi megfelelője: Ivan.

K

Kachi 1281/1283: *Kachy*

Kata, Katha, Lacha, Cata, Catha
1. Kata, Katha, Lacha 1220/1550 2. Cata, Catha 1214/1550 Cf. Kaca, Katarina, Kathau, Kathe, Kuta, Rata

Katarina, Katerina, Katherina, Caterina, Catharina, Catherina, Catrina
1. Katarina, Katerina, Katherina 1235-1269: *Katerinam*, 1244: *Katherine*, 1265: *Katherina* 2. Caterina, Catharina, Catherina, Catrina 1181: *Catrina*, 1181: *Cat(eri)na*, 1249/1249: *Catherine*, 1276/1641: *Catharina* Cf. Kata, Katrin

Katerina v. Katarina

Kathau 1277: *Kathaw* Cf. Kata

Kathe 1231: *Kathe* Cf. Kata

Katherina v. Katarina

Katrin 1298: *Katrin* Cf. Katarina

Kela 1272: *Kela*. Férfinevi megfelelője: Kelad.

Kepa 1260/1353: *Kepa* Cf. Cepa. Férfinevi megfelelője: Kepa.

Kesa 1213/1550: *Kesam* Cf. Quesa. Férfinevi megfelelője: Kese.

Kesla v. Gisela

Kesula v. Gisela

Kinegunt 1290: *Kynegunt* Cf. Kunegundis

Kingue, Kungua, Cinga 1263 [1269]: *Kyngve*, 1270: *Cynge*, 1275/1279: *Kungua*, Cf. Chinga, Kunegundis

Kingus, Cingus 1296: *Cyngus*. Férfinevi megfelelője: Kingus.

Kirocna 1141-1161: *Kirocna*

Kisila v. Gisela

Kisla v. Gisela

Koche 1295: *Koche* Cf. Kocha

Kochina 1231>1413: *Kochyna*.

Koth, Coth 1212/1338/1410: *Koth*. Férfinevi megfelelője: Koth.

Kotha v. Koche

Kuchun v. Kuchin 1272: *Kuchun*, Cf. Kuchin. Férfinevi megfelelője: Kunch.

Kucik 1277: *Kucik*

Kunche 1291/1292: *Kunche* Cf. Cunca

Kune 1295: *Kune* Cf. Chuna

Kunech, Kuneche 1274/1328 *Kunech*. Férfinevi megfelelője: Kuneche.

Kucia 1277: *Kucia*

Kunegundis, Cunugundis 1255: *Cunugundis* 1288, 1289: *Kunegundis* Cf. Kinegunt, Kingue

L

Laurentia 1276/1641: *Laurentie, Laurentia*. Férfinévi megfelelője: Laurentius.

Lean 1055: *Lean*

Leanch 1273/1274: *Leanch*

Lence 1181: *Lence*

Lench 1229/1550: *Lench*

Lenkud v. Leuchud

Leuchud, Lenkud 1221: *Leuchud (Lenkud)*

Lilium 1252: *Lilium*

Lucia +1057/+1235: *Lucie*, 1255: *Lucia*. Férfinévi megfelelője: Lucius.

Luges 1212: *Luges*

M

Macia 1219/1550 *Macya* Cf. Mochia

Macuna 1141-1161: *Macuna*

Mag 1229: *Mag* Cf. Mog

Magdalena, Magdalina, Mogdolna 1141-1161: *Magdalina*, 1892/1893: *Magdalene*, 1291: *Mogdolna*

Magdalina v. Magdalena

Maged 1229/1550: *Maged* Cf. Magnet

Magicha 1282/1327 *Magycha* Cf. Maguich. Férfinévi megfelelője: Magici.

Magna [1067]/1267: *Magne*

Magnet 1213/1550: *Magnet* Cf. Maged

Magudi 1141-1161: *Magudi* Cf. Mogdi
Maguich, Maguit 1248/1312: *Maguich*, 1273/1274: *Maguit* Cf. Magicha, Maguch

Maguit v. Magiuch

Mahcelth v. Mahtelt

Mahtel, Mathel 1213/1550: *Mahtel, Mathel!*

Mahtelt, Mahcelth 1198: *Mahtelt*, 1264/1264: *Mahcelth*

Maina 1141-1161: *Maina* Cf. Moina

Malisca, Malicha, Malischa 1231: *Malischa* Cf. Malusa

Malischa v. Malisca

Mana, Matica 1171: *Mana*. Férfinévi megfelelője: Mana.

Mandula [1270-1290] XIV: *Mandulam*

Manele 1283: *Manele*

Manga, Mauga 1211: *Manga, (Mauga)*

Margareta, Margeretha, Margarita, Margaritha, Marguereta, Margareth, Margita, Margitha, Marguetha, Margith 1. *Margareta, Margeretha, Margarita, Margaritha, Marguereta* 1152: *Margareta*, 1189: *Margarita*, 1213/1550: *Margarethae* 1260/1342: *Margveretam* 1276/1641: *Margaritha* 2. *Margareth* 1270: *Margareth* 3. *Margita*,

Margitha, Margueta 1213/1550:
Marguetam 1282/1327: *Margitha*
1282/1351: *Margita* 4. Margith
1291: *Margith* Cf. Marguich, Mariga

Margareth v. Margareta

Margaretha v. Margareta

Margarita v. Margareta

Margarita 1275: *Margarita*

Margaritha v. Margareta

Margaritha v. Margareta

Margita v. Margareta

Margith v. Margareta

Marguereta v. Margareta

Margueta v. Margareta

Marguich 1295: *Marguich* Cf.
Margareta

Maria 1171: *Maria* 1229/1550:
Marie

Mariana 1258: *Mariane*

Mariga 1299: *Mariga* Cf. Margareta

Marinna 1256: *Marinna, Marinne*

Maris 1243: *Maris*

Mariscella 1272: *Mariscella*

Maristella v. Mariscella

Markeg 1230: *Markeg*

Martina 1220/1550: *Martinam*,
+1228/+1423: *Martina*, 1258:

Martine. Férfinévi megfelelője: Martin.

Martinca 1276/1641: *Martinca*

Mauga v. Manga

Meca 1213/1550: *Mecam* Cf. Metsa

Mech 1283: *Mech* Cf. Meth

Melka 1296: *Melka*. Férfinévi
megfelelője: Melk.

Melt 1276/1641: *Melt*

Menda 1141-1161: *Menda*. Férfinévi
megfelelője: Mendel.

Menna 1295/1346: *Menne*

Mese v. Mesa

Mesha v. Mesa

Messe v. Mesa

Mice, Miche 1245: *Micem* 1284: *Myche*
Cf. Mike

Miche v. Mice

Migla 1258: *Migla*

Milihna 1258: *Milihina*

Misa 1276/1641: *Misa* [1330]: *Missa*
Cf. Missa, Misse

Missa v. Misa

Mizla 1234/1550: *Mizla*

Mogdolna v. Magdalena

Mogodia cr. 1244: *Mogodia*. Férfinévi
megfelelője: Mogodias.

Morha 1277: *Morha*. Férfinévi megfelelője: Morhan.

Moxa 1234/1550: *Moxa*. Cf. Mucha. Férfinévi megfelelője: Moxa.

Mucha 1273/1274: *Mucha*. Férfinévi megfelelője: Much.

Mulad 1171: *Mulad*

Munuroka 1285: *Munuruka*

N

Nabuth 1278: *Nabuth*

Nachteka 1231: *Nachteka* Cf. Nehcta

Naris 1290/XVII: *Naris*

Nasta v. Nesta

Natha 1244/1421/1430: *Natha* Cf. Nata, Nota. Férfinévi megfelelője: Nata.

Nece, Neche, Nehche 1224: *Neche* 1291: *Necem* Cf. Necha, Nethe. Férfinévi megfelelője: Neceh.

Necha 1199: *Necham* Cf. Nece

Neche v. Nece

Nedanca 1212: *Nedancam*

Nehcta 1141-1161: *Nehcta* Cf. Nachteka

Nesta, Neste, Nasta 1212: *Nesta* 1264: *Neste* 1274: *Nesta, Nasta!* Cf. Nestesia. Férfinévi megfelelője: Nestesius.

Neste v. Nasta

Nestesia 1231: *Nestesia* Cf. Nesta. Férfinévi megfelelője: Nestesius.

Nichir 1282/1327: *Nychyr*

Nota 1276/XIV: *Nota* Cf. Natha

Nuz 1229/1550: *Nuz* Cf. Muz

O

Odila 1141-1161: *Odila*. Férfinévi megfelelője: Odilo.

Ohudalou 1238: *Ohudalov*

Olimpiades 1276/1641: *Olimpiades*

Olimpias 1259: *Olympias*

Ondurnia 1248: *Ondurnia*

Onnath 1276/1641: *Onnath*

Onnus v. Annas

Osanna a1221/XVII: *Osanna*

P

Paula v. Poula. Férfinévi megfelelője: Paul.

Paulia 1213/1550: *Paulia*

Peccha, Pechcha, Pechsa, Pethcha, Pethsa 1276/1641: *Peccha* Cf. Peca

Pena 1199: *Pena*

Penteca, Pentecha, Pentheca, Pentheke, Pentuca, Pentuka 1. Penteca, Pentecha, Pentheca, Pentuca, Pentheke 1199: *Pentheca* 1229/1550: *Penteca* 1231: *Pentheke* 2. Pentuca, Pentuka 1232: *Pentuca* 1260/1353: *Pentuka* Cf. Pentiki. Férfinévi megfelelője: Pentec, Pentek.

Pentecha v. Penteca

Pentheca v. Penteca

Pentheke v. Penteca

Pentuca v. Penteca

Pentuka v. Penteca

Pertha v. Perta

Persul 1261/1353: *Persul*

Perta, Pertha 1276/1641: *Perta* 1292: *Pertha* Cf. Bertha.

Petarka 1273/1274: *Petarka*

Pethcha v. Peccha

Petheca v. Penteca

Petra 1276/1641 *Petra* Cf. Petre. Férfinévi megfelelője: Petra.

Petronella, Petronilla, Petronulla 1135/XIV: *Petronille*
1192/1374/1425: *Petronella*
[1230]/1231: *Petronelle* 1274:
Petronulla 1276/1641: *Petronillam*

Petronilla v. Petronella

Petronulla v. Petronella

Peunie v. Puinne

Picur 1198: *Picur*

Pikud 1262/1262: *Pykud*

Pina cr. 1280: *Pina* Cf. Pinna, Pine

Pine v. Pinne

Pinne, Pine 1254/1400: *Pynne* 1289: *Pyne* Cf. Pina, Puinne. Férfinévi megfelelője: Pinna.

Pirisk [1127]/KrónKomp: *Pyrisk*

Pirna 1257/1345: *Pirne*

Pirohta 1271: *Pyrohta*

Pita 1181: *Pita*

Pitho 1289: *Pytho*

Poula, Paula 1229/1550: *Poula* 1267: *Paula*

Pova 1291: *Powa*

Priacha 1141-1161: *Priacham* Cf. Pricha

Pribizla 1141-1161: *Pribizla*

Pricha 1258: *Pricha* Cf. Priacha

Prima 1199: *Prima*

Proxia 1277/1374: *Proxya*

Ptilacha 1291: *Ptilacha*

Pucha 1255: *Pucha* Cf. Pauca, Poucha, Puka. Férfinévi megfelelője: Pucha.

Puchurka 1293: *Puchurka*

Pudencia 1192/1374/1425: *Pudencia*

Puella 1276/1641: *Puella*

Puinne, Peunie 1282/1351: *Puyne, Pewnye* Cf. Pinne

Pulna 1171: *Pulna*

Punchur 1270-1277!: *Punchur*

Q

Qurta 1171: *Qurta*

R

Raguel 1209/1209: *Raguel*

Rasdi [XI]/Krón: *Rasdi*

Rebeka 1272: *Rebeka*

Rehilt 1274: *Rehilt*

Reksemes, Reksemez 1289/1296/
1383: *Reksemez* 1285/1385:
Reksemes

Reksemez v. *Reksemes*

Reta 1276/1641: *Reta*

Romania 1248: *Romania*

Rosa, Rusa 1234/1550: *Rosa* 1253:
Rose 1255: *Rusa*

Ruga 1216/1550: *Rugam*

Rusa v. *Rosa*

Rusinch v. *Rusint*

Rusint, Rusinth, Rusinch 1277:
Rusint 1289: *Rusynth* 1300: *Rusinch*

Rusinth v. *Rusint*

S, (Sz)

Sabina 1276/1641: *Sabina* Férfinévi
megfelelője: *Sabin*.

Safel 1300: *Safel*

Sapientia 1276/1641: *Sapientia*

Sarolt, Sarolth, Saroltu
[969]/KrónKomp: *Sarolth* cr 1200:
Saroltu, Sarolt

Sarolth v. *Sarolt*

Saroltu v. *Sarolt*

Scebbed 1277: *Scebbed*

Sceep v. *Zep*

Scegenie v. *Zegene*. Férfinévi
megfelelője: *Scegen, Scegene*.

Scenca v. *Chenka* 1214/1550: *Scencam*.
Férfinévi megfeleelője: *Scenca, Zenka*.

Scenia 1260/1342: *Scenie* Cf. *Zenie*

Scenteu v. *Zenteu*

Scep v. *Zep*

Scepa 1217/1550: *Scepa* Cf. *Cepa*,
Zepe

Sceretem v. *Scereteu*. Férfinévi
megfeleelője: *Sceret*.

Scereteu, Sceretheu 1198: *Scereteu*
1199: *Sceretheu* Cf. *Zereteu*. Férfinévi
megfeleelője: *Sceret*

Sceretheu v. *Scereteu*. Férfinévi
megfeleelője: *Sceret*.

Scholastica v. *Scolastica*

Scimtou 1285: *Scimtov*

Scina 1171: *Scina*

Scines 1146: *Scines*

Scinissa 1124-1131: *Scinissa*

Scinta 1228: *Scinta*. Férfinévi megfelelője: Scintha.

Scolastica, Scholastica 1276/1641: *Scholastica* 1286: *Scolastice*

Sebu 1199: *Sebu*. Férfinévi megfelelője: Sebu.

Serelmes 1141-1161: *Serelmes*

Sibouca 1273/1274: *Sybouca*

Sicca v. Sica 1014: *Sicca* 1215: *Sica* Cf. Cika, Sike. Férfinévi megfelelője: Syka.

Sombotka v. Zumbotca

Sophia +1135/+1262/1566: *Sophia*

Stella 1210: *Stella*

Stephana v. Stephania

Stephania, Stephana, Stephanis 1231: *Stephania* 1246: *Stephanie* 1274: *Stephanis* 1276/1641: *Stephana*

Stephanis v. Stephania

Suca 1277: *Suca* Cf. Chuka, Zuca. Férfinévi megfelelője: Suca.

Sukete 1198: *Sukete*

Supka 1260/1342: *Supka*. Férfinévi megfelelője: Supk.

Sura 1276/1641: *Sura* Cf. Scura

Susanna 1211: *Susanne*

Suug v. Sug

Szenese v. Scinse

T

Taberna 1282/1327: *Taberna*

Tala 1221: *Tala* Cf. Utalou

Tata 1224: *Tata*. Férfinévi megfelelője: Tata.

Tenlalou 1211: *Tenlalou* Cf. Tinlou, Tlnalo

Tepa 1221: *Tepa*

Tharant 1276/1641: *Tharant*

Thomasina 1295: *Thomasina*. Férfinévi megfelelője: Thomas.

Thota v. Tota. Férfinévi megfelelője: Thot.

Thuc 1198: *Thuc* Cf. Thuch

Thuch 1235/1550: *Thuch* Férfinévi megfelelője: Thuc.

Ticura 1215/1550: *Ticuram* Cf. Tikur

Tikur 1291: *Tykur* Cf. Ticura

Tlnalo 1276/1641: *Tlnalo* Cf. Tenlalou

Tina 1274: *Tyna* Cf. Christina

Tota, Thota 1202: *Thote* 1221: *Totam* Cf. Tata, Tola, Tuta. Férfinévi megfelelője: Tota, Tot.

Troka 1294/XVIII: *Trokam*

Tuta +1171 a 1334: *Tuta* Cf. Tota

U

Uga 1276/1641: *Uga* Férfinévi megfelelője: Ug, Uga.

Umresa 1281: *Vmresa*

Unscha 1199: *Vnscham*

Ursula 1276/1641: *Ursula*

Urumes 1171: *Vrumes*

Utaló, Utalou 1212: *Vtalo* 1231:
Vtalov Cf, Tala, Vatala

Utalou v. *Utaló*

Utuend 1171: *Vtuend*

V

Vandiga cr 1153: *Vandiga*

Vederei, Vaderei 1217/1550:
Vederey. Férfinévi megfelelője:
Vederei.

Veka v. *Vekenga*

Vekenga, Veka 1091: *Vekenga*
1091/XII: *Ueke*

Vendega 1199: *Vendega* Cf. *Vendeg*
Férfinévi megfelelője *Vendeg*

Venus 1292: *Venus* Cf. *Veinus*,
Venis Férfinévi megfelelője: *Venes*,
Venesh

Venis 1256: *Venys* Cf. *Venes*, *Veniz*

Veniuer 1221: *Weneiuer*

Veniz 1246: *Veniz* Cf. *Venis*

Vies 1213/1550: *Vyes*

Viola 1276/1641: *Viola*

Violenth 1299/1421: *Wyolenth*

Viraag 1275: *Wiraag*

Vrancia 1141-1161: *Vrancia*

Vulfet 1271: *Vulfet*

Z, (Sz)

Zelev 1287: *Zelev*

Zemus v. *Semes*

Zenthe v. *Zenteh* 1256>1344: *Zenthe*
Férfinévi megfelelője: *Zenteh*, *Zenthe*

Zep, Scep, Scep 1263: *Zep* 1303:
Scep Férfinévi megfelelője: *Zep*,
Scep, *Scep*

Zepte 1293: *Zepte*

Zimbothka 1300: *Zimbothka* Cf.
Zumbotca

Zolounth 1283: *Zolounth*

Zuge 1273/1274: *Zuge.* Férfinévi
megfelelője: *Zuga.*

Zumbotcha v. *Zumbotca* 1198:
Zumbotca 1284: *Zumbathka* Cf.
Tumbotka, *Zimbothka.* Férfinévi
megfelelője: *Zumbotca*

Zuna, Scuna 1171: *Zuna.* Férfinévi
megfelelője: *Scuna*, *Zuna.*

Zunnus 1299: *Zunnus*

Zurke 1273/1274: *Zurke*

Zurna 1256: *Zurna* Férfinévi
megfelelője: *Zurna*

Zustruche 1277: *Zustruche.*

7. A rendszerezés lehetőségei

Felmerül a kérdés, hogy mit kezdjünk az összefoglalt névanyaggal. Hogyan tudnák egy névtani rendszert felállítani, amelyben ezek a nevek elhelyezhetők? A rendszerezés kérdése sem előzmény nélküli. Már BERRÁR JOLÁN munkája előtt is próbálkoztak egyféle rendszer felállításával, mégis a legegységesebb kategóriákat maga BERRÁR állította fel. Mint már utaltam rá, BERRÁRNál három nagy csoportra oszlik az adattár: eredeti nevek, török eredetű nevek és jövevénynevek.

J. SOLTÉSZ KATALIN a valóságos személyeket jelölő tulajdonneveket emberneveknek nevezi, és két fő fajtáját egyéni névnek és helyettesítő névnek mondja. Osztályozása azonban elsősorban nyelvhasználati alapú, mivel abból indul ki, hogy az emberek között a hivatalos névforma tekinthető alapnévnek, amihez képest a helyettesítő név másodlagos szerepű. HOFFMANN, személyneveink rendszerezésével kapcsolatos tanulmányában azonban rámutat, hogy a családon belüli nyelvhasználatban például a becenév nyilvánvalóan jóval gyakoribb forma, mint a hivatalosan okmányokban rögzített névváltozat, így ez utóbbi semmiképpen sem tekinthető e körben alapnévnek. Kisebb közösségek tagjai olykor csak bece és ragadványnéven ismerik egymást, így ezekben a helyzetekben, e névfajták szerepelnek legfontosabb névként.

Látjuk tehát, hogy az a felfogás, hogy a hivatalos névformák különleges státuszt kapnak, nem helyes, hiszen nem lehet efféle adminisztratív-bürokratikus szempontokra építeni a nyelvi osztályozást.⁶ Ez a megközelítés már csak azért sem jó, mert ez a szemlélet nem alkalmazható a régebbi korokban élő vagy természeti népek névhasználatának a jellemzésére. Ennek kapcsán tehát nem alkalmazható az általam kigyűjtött személynevek rendszerezésére sem, hiszen az Árpád-korban még nem rendelkeztek az emberek „hivatalos névvel”, sőt a becenév és a ragadványnév is elterjedt forma volt. Az emberek, főleg kisebb közösségekben, ezeken a neveken

⁶ HOFFMANN ISTVÁN *A személynévrendszerek leírásához*

ismerték egymást, így ezek a J. SOLTÉSZ által nevezett „helyettesítő nevek” sem tekinthetők másodlagosnak.

HAJDÚ a személyneveket írásbeli és szóbeli nevekre osztja. Ez az egyszerű kategorizálás sem megfelelő az Árpád-kori személynevek szempontjából, hiszen akkor még nem léteztek írásbeli nevek, nem voltak hivatalos írott formák.

SJÖBLOM, aki a német KONRAD KUNZE felosztására támaszkodva készítette el saját felosztását, egyéni nevekről és kollektív nevekről beszél. Az egyéni nevekben belül megkülönböztet emberneveket és az emberhez hasonló egyénre utaló neveket. Az ősi névkultúrára az egynevűség (egyéennevek és ragadványnevek) a fejlett társadalmakban a többnevűség (hivatalos és nem hivatalos nevek) a jellemző.

A fentiekből kiderül, hogy többen többféle rendszerezési lehetőséget próbáltak megalkotni. Az Árpád-kori női nevek rendszerezése kapcsán én két rendszerzési lehetőséget használok. Az egyik KÁLMÁN BÉLA rendszere, a másik a HOFFMANN ISTVÁN által bevezetett kategóriák rendszere. Először az egyik, majd a másik tipológiába illeszttem be a névtár neveit.

7.1 Rendszerezés a nevek eredete alapján

KÁLMÁN BÉLA BERRÁR és PAIS rendszerezését ötvözi, és viszi tovább. A következő kategóriák szerint tipologizál: eredeti nevek, jövevénynevek és becézett nevek. Ezt a három kategóriát kiegészítem még az ismeretlen eredetű nevekkel, az idegen közszavakból alakult női nevekkel és egy alkategóriát is bevezetek az anyaságra vonatkozó neveken belül.

Az eredeti nevek csoportjában tartoznak azokat a nevek, melyeket mind férfiak, mind nők megkaphattak. Ezeken kívül kiemelhetjük a női neveknél az anyaságra, testrészekre, testi tulajdonságokra, jellemre utaló neveket, valamint az úgynevezett bókneveket, melyek az eredeti nevek csoportjába tartoznak.

Ha KÁLMÁN BÉLA ötvözött rendszerezését követjük, akkor a következőképpen csoportosíthatóak az ÁSz.-ban található női nevek:

Magyar eredetű nevek (eredeti nevek):

Balsam, Bibuhra, Bibura, Bibara, Boga, Cheperka, Chep, Chepke, Chinga, Chunus, Draga, Emeleu, Emes, Emus, Emesu, Emis, Fehera, Genge, Genuruh, Hanga, Huga, Ivana, Kata, Katha,, Cata, Catha, Kathau, Lacha, Lean, Leanch, Liliium, Mag, Mandula, Margith, Margita, Mogdolna,, Nesta, Neste, Nasta, Penteca, Pentecha, Pentheca, Pentuca, Pentuka, Pentheke, Picur, Qurta, Reta, Rosa, Rusa, Sarolt, Sarolth, Saroltu, Scebbed, Sceep, Scenteu, Sceretheu, Scepa, Sceretem, Scereteu, Sceretheu, Scep, Scines, Utalo, Utalou, Urumes, Vendega, Viola, Viraag, Zeleu, Zenthe, Zep, Sceep, Scep, Zepte, Zimbothka, Zumbotcha, Zurke.

Ezeket a neveket alcsoportokba lehet osztani, ahogyan KÁLMÁN is megteszi. Szintén PAIS és BERRÁR rendszerezését használva alkategóriákat állít fel. Ezeket a kategóriákat használom most én is, FEHÉRTÓI névtárából összeállított női névlista rendszerezésére.

- a) mindkét nem által viselt nevek: *Chep, Chepke, Scegen, Scepe, Chunus*
- b) anyaságra vonatkozó nevek: *Mag, Zeleu, Emeleu*

Kiegészíteném ezt a csoportot a 'nőiségre' utaló személynevekkel. Ide a névtár alapján három női nevet sorolnék: *Ohuldalu, Lean, Huga*. Véleményem szerint ezek

a nevek mind a nő férfihez való viszonyát fejezi ki. Az *Ohuldalu*, az oldal közszóra megy vissza, mely jelentheti a nő helyét a férfi oldalán. A *Lean* és a *Huga* pedig a nő családon belüli helyzetét jelöli ki.

- c) testrésznevek: *Zemus ~ Semes*
- d) hajra, bőrszínre, egyéb testi tulajdonságokra utaló nevek: *Bibuhra, Bibura, Dragat, Fehera, Generu, Scebbed, Sceep, Zurke, Scep, Zenthe, Sceep, Zep, Scep, Zepte, Scepa, Chunus, Picur, Scines*
- e) jellemre utaló nevek: *Ioatec, Scenteu, Sceretheu, Scereteu, Utalo, Utalou, Urumes*
- f) bóknevek: *Balsam, Viraag, Rosa, Rusa, Liliium, Viola*
- g) állat és növénynevek: *Boga, Mandula, Neste*
- h) vallásos, babonás nevek: *Penteca, Zumbotcha*
- i) etnikumra utaló nevek: *Vendega*

Jövevénynevek:

Adulheit, Agatha, Aglenc vagy Aglent, Aglenthin, Agna, Agnes, Albina, Alincha, Alisabeth, Anastasia, Anet, Angelica, Anna, Beatrice, Barbara, Beata, Beatrix, Benedicta, Bertha, Candida, Caroldu, Caterina, Catharina, Catrina, Cecilia, Chinga, Christina, Christiana, Clara, Clementia, Constancia, Cungundis, Dominica, Elena, Helena, Elga, Helga, Eliana, Elis, Eliz, Elisa, Elisabech, Elisabet, Elisabeth, Elishabet, Elsa, Else, Elsebeth, Elsebich, Eneth, Eufemia, Eufrosina, Eua, Felexanna, Floriana, Floris, Franciska, Francisca, Galatia, Gerdrudis, Gertrudis, Gertrud, Gilla, Gisela, Gracia, Heduig, Helena, Helga, Helisabeth, Helizabet, Hilda, Ilana, Iliana, Ilsibit, Iohana, Ioanna, Iolanta, Iolenta, Isabella, Iudit, Judith, Iustina, Katerina, Katarina, Katherina, Katrin, Kinegunt, Kisila, Kisla, Kunegundis, Laurentia, Lench, Lucia, Magdalena, Magdalina, Margareta, Margareth, Margaretha, Margarita, Margarita, Margaritha, Margaritha, Mogdolna, Margueta, Marguich, Maria, Mariana, Martina, Milihna, Marguereta, Odila, Olimpiades, Olimpias, Onnus, Annas, Osanna, Paula, Paulia, Perth, Perta, Petra, Petronulla, Petronilla, Pirisk, Poula, Paula, Raguel, Rebeka, Scenia, Scholastica, Sophia, Stella, Stephana, Stephanis, Stephania, Ursula, Venus, Vulfet, Viola.

Ezek közül latin eredetű nevek: *Albina, Angelica, Beata, Beatrix, Benedicta, Candida, Caroldu, Cecilia, Christina, Christiana, Clara, Clementia, Constancia, Dominica, Floriana, Floris, Franciska, Francisca, Gracia, Iustina, Laurentia, Mariana, Martina, Pirisk, Poula, Paula, Paulia, Stella, Stephana, Stephanis, Ursula.*

Görög eredetű nevek: *Agatha, Agnes, Alincha, Anastasia, Barbara, Elena, Helena, Eufemia, Eufrosina, Galatia, Helena, Ilana, Iolanta, Iolenta, Margareta, Sophia, Margaretha, Margarita, Marguich, Olimpias, Margueta, Margaritha, Margarita, Margaritha, Olimpiades, Margareth.*

Germán eredetű nevek: *Adulheit, Bertha, Caterina, Catharina, Catrina, Chinga, Cungundis, Elga, Helga, Gertrudis, Gertrud, Gilla, Gisela, Hilta, Helga, Hedwig, Katarina, Katherina, Katrin, Katerina, Kinegunt, Kisila, Kisla, Lench, Odila, Perth, Perta, Vulfet.*

Héber eredetű nevek: *Anna, Elis, Eliz, Elisa, Elisabech, Elisabet, Elisabeth, Elishabet, Elsa, Else, Elsebeth, Rebeka, Iliana, Eliana, Iohana, Ioanna, Iudit, Iudith, Mogdolna, Magdalena, Magdalina, Maria, Raguel, Elsebich.* Francia eredetű nevek: *Anet, Eneth.* Spanyol eredetű név: *Isabella,* olasz eredetű név: *Beatrice,* és szláv eredetű név: *Milihna.*

A 15. században az eredeti magyar, török és pogány neveket szinte teljesen kiszorították a keresztény nevek, de addig a két csoport megfér egymás mellett. Ezt igazolja, hogy a névtár mindkét névtípust tartalmazza, habár a bibliai nevek már az Árpád-korban nagyobb számban vannak jelen a nyelvünkben, mint az eredeti nevek.

Becéző nevek

Találtam néhány olyan nevet is a névtárban, mely beleillik a KÁLMÁN által felállított becéző név kategóriájába. Ide azokat a neveket sorolnám, melyek becéző alakja a magyar nyelvben alakult ki és vált használatossá. Ezek a nevek az *Annas, Annus* (Anna > Annas/Annus), *Cata* (Catharina > Cata), *Gilla* (Gisela > Gilla), *Gund* (Kunigund > Gund) *Kathau* (Katherina > Kathau), *Kathe* (Katherina > Kathe), *Kingue* (Kunegundis > Kingue), *Margith, Margita* (Margaretha > Margit/Margita), *Marinna* (Mariana > Marinna), *Nasta* (Anastasia > Nasta), *Onnus* (Anna > Onnus), *Reta* (Margaretha > Reta), *Tina* (Christina > Tina) alakok.

Kiegészíteném még ezt az osztályozási rendszert azokkal a nevekkel, melyek eredetileg közsavak voltak, ám a magyar nyelvben személynevekké, azon belül is női nevekké váltak. Ide tartoznak az *Ancilla*, *Angelica*, *Draga*, *Lilium*, *Mandula*, *Flora*, *Rosa*, *Viola*, *Viraag*. Ezeknek a többsége latin eredetű közsóból alakult a magyarban tulajdonnévvé.

A névtárban szereplő többi név eredete ismeretlen. Ezeket nem tudtam a felsorolt kategóriákba sorolni, így ezek a nevek az ismeretlen eredetű nevek csoportjába tartoznak ebben a csoportosítási modellben.

Mint látjuk, a fent említett csoportosítási rendszernek megvannak a maga hátrányai. Nem tudunk minden nevet a megadott kategóriákba besorolni, ezért fel kellett venni az ismeretlen eredetű nevek kategóriáját is a rendszerbe.

7.2 Rendszerezés kognitív-pragmatikai szempontok alapján

Másik rendszerezési lehetőség nem foglalkozik a nevek eredetével, a neveket kognitív-pragmatikai szempontból vizsgálja. Ez a rendszerezés HOFFMANN ISTVÁN-tól származik, aki „A személynévrendszerek leírásához” című tanulmányában felhívja figyelmet arra, hogy egy új névtani rendszerezésre van szükség. Mivel a személynév nyelvi és kulturális univerzálé, minden nyelvben és kultúrában használatos. Törekednünk kell tehát egy olyan rendszerezés kialakítására, melyet nemcsak a magyar nyelv személynéveire lehet alkalmazni.

HOFFMANN kiemeli emellett, hogy a személynév alapfunkciója nem más, mint az egyének azonosítása, a személynév-tipológiának ebből kell tehát kiindulnia. Olyan szempontrendszert kell keresnünk, mely a nyelvek szélesebb körére, elvileg bármely nyelvre érvényes. (HOFFMANN: 2008) Ez azonban problémát is okozhat – hiszen bár a személynév funkciója mindenhol ugyanaz, és a személynév is nyelvi univerzálé, mégis a különböző nyelvek névadási szokásai mások és mások lehetnek.

Fontos dolog az is, hogy a mai nyelvből kell kiindulni, ha rendszerzni akarunk, hiszen ezt ismerjük, ezt tudjuk megfigyelni. Ha egy tipológia alkalmazható a mai nyelvekre, akkor alkalmazhatónak kell lennie a korábbi nyelvekre is, hiszen feltételezhetjük, hogy a mai névadási szokások a régieket tükrözik vissza.

A tulajdonnév fontos vonása, hogy általában valamilyen névadási aktus révén nyeri el konkrét egyedítő szerepét. Ez a jegy a személynévadást lényegében kivétel nélkül jellemző mozzanat. HOFFMANN tehát egy kognitív-pragmatikai tipológiát vezet be, mely nincs tekintettel a személynévek konkrét nyelvi megvalósulására ezért feltehetően univerzális osztályozásként alkalmazható. (HOFFMANN: 2008)

A következőkben ismertetem a HOFFMANN által felállított kategóriákat, és ennek alapján rendszerezem az Árpád-kori női neveket.

A személynévi alpnévajták rendszere:

- 1) pragmatikai szempontból
 - a) elsődleges nevek:
 - választott vagy listanév
 - átadott vagy automatikus név
 - alkotott vagy kreált név
 - b) másodlagos nevek:
 - módosított név

- 2) kognitív szempontból:
 - a) elsődleges nevek:
 - referáló név
 - kapcsolati vagy nexusnév
 - sajátosság jelölő vagy leíró név
 - b) másodlagos nevek
 - affektív név

Láthatjuk tehát hogy mind pragmatikai, mind kognitív szempontból két nagy csoportot alkotnak a nevek: elsődleges nevek és másodlagos nevek. A **másodlagos nevek** csoportja sajátos helyzetű, melynek meghatározó kognitív-szemantikai tartalmát a névadó-nyelvhasználó és a megnevezett közötti érzelmi viszony kifejezése adja (ezért affektív név). Ez tehát a másik három névfajtaéhoz képest másodlagos jellegű, mindig más nevek módosításával jön létre (módosított név). Hoffmann ennek alapján alpnévajtákat különít el, azon belül is vannak elsődleges és másodlagos nevek. Az **elsődleges nevek**hez tartoznak azok a névformák, melyek nem elsősorban érzelmi, hanem azonosító szerepük miatt fontosak.

Választott vagy listanév

A legnyilvánvalóbb névadási szituációnak azt tartjuk, amelynek során a névadók valamilyen meghatározott névállományból, névlistából választott nevet ruháznak rá az elnevezettre. Az ilyen névadás mindig tudatos döntés, választás eredménye, s ennek megfelelően az eljárás bizonyos személyekhez van kötve. (HOFFMANN: 2009 9)

Ez nagyon is igaz, ha például a kereszténység elterjedésére, és a papok szerepére gondolunk. Itt a névadási listát a bibliai vagy keresztény nevek adják, és legtöbbször a keresztelő pap választotta ki a gyermek nevét. Az is elterjedt volt, hogy a gyermek azt a nevet kapta, amelyik névnapon született. Itt azonban nem beszélhetünk tudatos döntésről, ebben az esetben a választás esetleges.

A választott név vagy listanév tehát többnyire valamely viszonylag zárt névállományból adott személy(ek) által elvégzett hozzárendelés révén válik az egyén nevévé. (HOFFMAN: 2008 10)

Automatikus nevek

Van olyan nevünk is, mely nem választás útján, hanem mintegy automatikusan kapcsolódik hozzánk: ez a családnévnek a személyhez való kapcsolódása. Ez az automatikus név vagy átadott név. (HOFFMAN: 2008 10) Az Árpád-korban ez még nem jellemző, épp az 1300-as években kezd kialakulni, akkor is elsődlegesen a férfiaknál és csak utána jelenik meg a nőknél.

Alkotott nevek

A kreált vagy alkotott nevek csoportjába a ragadványnévnek mondott névformák tartoznak. Ez a névadási mód abban különbözik az előzőektől, hogy ennek révén nemcsak az egyén kap nevet, hanem többnyire maga a név is a névadás aktusával jön létre. Az egyénnek itt nincs szerepe a névadásban, itt a névadó nyelvi kreativitása kap fontos szerepet. Ez a kreált név, mint nyelvi elem áll a névviselővel legszorosabb kapcsolatban, hiszen tükrözi valamely külső vagy belső (valós vagy

vélt) tulajdonságát, jellemvonását, társadalmi viszonyrendszerét stb. (HOFFMAN: 2008 10-11) Az egyén bármikor kaphat ilyen nevet, s egy személyhez egy időben több ilyen névfajta is kapcsolódhat.

A névtár adatainak rendszerezése

Az áttekintett kategóriák után lássuk, hogy tudjuk így rendszerezni az Árpád-kori személynévtárból kigyűjtött női neveket. **Pragmatikai szempontból az elődleges nevek** csoportján belül, először a **listanevekről** kell beszélnünk. Talán ez a kategória a legegységesebb, habár az Árpád-korban még nem beszélhetünk írott névlistákról. Azonban közmegegyezés alapján bizonyos, hogy volt egy egyezményes „lista” már ebben a korszakban is. A kor népszerű, divatos nevei ide tartoztak. Bizonyosan rendelkeztek egyféle szóbeli listával a keresztény nevek is, amelyből a névadás során szabadon válogathattak.

A listanevekhez sorolnám a más nyelvből átvett neveket, például az *Agatha, Christina, Helga, Dominica, Franciska, Katerina, Margareta, Martina, Paula, Viola, Perta* stb. neveket. Ezek a nevek már listanevek voltak mielőtt bekerültek a magyar nyelvbe, más nyelvekben elfogadott és használt személynevek voltak. Ezért a magyar nyelvhasználók is elfogadták őket listanévként, és bekerültek a magyar listanevek közé.

Azt kell feltételeznünk egyébiránt, hogy az Árpád-kori Személynévtárban található nevek mind a listanevek csoportjába tartoztak, hiszen a névtár oklevelek és írott források alapján készült, és az említett személyeket a felsorolt neven jegezték le. Ebből következően, ezek a nevek a korban elfogadottak és használatosak voltak, nem csak egy-egy közösség által, hanem széles körben.

Automatikus vagy átadott nevekről az Árpád-korban még nem beszélhetünk, hiszen a családnév még nem alakult ki. Éppen az 1300-as évek végén kezd majd elterjedni a 'dictus'-os és 'filius'-os forma, amelyek a mai családnév első előzményeinek tekinthetők. Az Árpád-kori személynévtár adatainak rendszerezéséhez tehát nincs szükségünk az automatikus nevek csoportjára.

A harmadik névcsoport az **alkotott nevek** csoportja. Mint már említettem ide az úgynevezett ragadványnevek tartoznak. Ez a név már önmagában is a névadás aktusával jön létre. Ha abból indulunk ki, hogy ragadványneveket adni ma is népszerű, akkor valószínűleg régebbi időkben is népszerű volt, hiszen a funkciója azóta sem változott; elsődleges szerepe az azonosítás, valamilyen tulajdonság segítségével. Ennek nyomai tetten érhetők a névtárban is. Igaz, ezek az alkotott nevek már beépülhettek az adott kor listanév rendszerébe, mégis egyértelműen felismerhetők a többi nevek között.

Ide sorolhatók a *Balsam, Bibuhra, Bibura, Bibara, Chep, Chepke, Chunos, Draga, Genge, Genuruh, Huga, Lean, Leanch, Lilium, Mag, Mandula, Emeleu, Picur, Qurta, Scebbed, Sceep, Scenteu, Sceretheu, Scepa, Sceretem, Scereteu, Sceretheu, Scep, Scines, Utalo, Utalou, Urumes, Zurke, Zeleu, Zenthe, Zep, Sceep, Scep, Zepte, Vendega* nevek.

A **módosított nevek** csoportja másodlagos szerepet tölt be Hoffmann rendszere szerint. Ebben az értelemben tehát nem is beszélhetünk **másodlagos nevekről** a személynévtár kapcsán. Mégis vannak olyan nevek az adattárban, melyek feltehetően másodlagos nevekből váltak listanévvé. Ezek a *Bibura ~Bibara, Chep~Chepke, Emes~Emus~Emis, Kata~Kathau, Margith~Margita, Nesta~Neste~Nasta, Penteca~Pentuca, Sarolt~Saroltu, Scenteu~Zenthe, Scep~Scepa, Gisela~Gilla, Anna~Annas~Annus, Margaretha~Reta, Christina~Tina, Iolanta~Iolenta, Kisila~Kisla, Mogdolna~Magdalena, Eneth~Anet* nevek, névpárok.

Kognitív szempontból vizsgálva a neveket, valószínűsíthetjük, hogy a sajátosság jelölő nevek alkotják a nevek legősibb kategóriáját. Erre utal a névtanban általánosnak számító tétel is, hogy minden tulajdonnév végső soron közszóra vezethető vissza.

A **referáló nevek** osztályába tartoztak kezdetben nevek, melyek leíró jelleggel nem, csupán referáló szereppel rendelkeztek a nyelvben. Ezek a nevek azok, melyeket más nyelvekkel való érintkezésünk során vettünk át: *Adulheit, Agatha,*

Aglent, Aglenthin, Agna, Agnes, Albina, Alincha, Alisabeth, Anastasia, Anet, Angelica, Anna, Beatrice, Barbara, Beata, Beatrix, Benedicta, Bertha, Candida, Caroldu, Catharina, Catrina, Cecilia,, Christina, Christiana, Clara, Clementia, Constancia, Cungundis, Dominica, Elena, Helena, Elga, Helga, Eliana, Elis, Elisa, Elisabet, Elisabeth, Elsa, Eneth, Eufemia, Eufrosina, Eua, Felexanna, Floriana, Floris, Franciska, Galatia, Gertrudis, Gertrud, Gilla, Gisela, Gracia, Hedwig, Helena, Helisabeth, Hilta, Ilana, Iliana, Ilsibit, Iohana, Ioanna, Iolanta, Iolenta, Isabella, Iudit, Iustina, Katerina, Katarina, Katrin, Kinegunt, Kisila, Kisla, Kunegundis, Laurentia, Lench, Lucia, Magdalena, Margareta, Margareth, Mogdolna, Margueta, Marguich, Maria, Mariana, Martina, Milihna, Odila, Olimpiades, Olimpias, Onnus, Osanna, Paula, Paulia, Perta, Petra, Petronulla, Petronilla, Pirisk, Paula, Ragueel, Rebeka, Scenia, Scholastica, Sophia, Stella, Stephana, Stephanis, Stephania, Ursula, Venus, Vulfet, Viola. Ezeknek a neveknek nem a leírás hanem az azonosítás a fő funkciója.

Az oklevelekben feltüntetett személyek nevei is mind azonosítási céllal kerülnek az oklevélbe, ez alátámasztani látszik tehát, hogy a névtári adatok már átléptek ebbe a referálónév kategóriába, mint ahogyan pragmatikai szempontból mind listanevek.

A **kapcsolati vagy nexusnév** genetikus-társadalmi összetartozást fejez ki. Családnév szintjén a nexusnév még csak kibontakozóban van az Árpád-korban, azonban a családon belüli névátadásban jelen lehetett a keresztnévek öröklése kapcsán. Ma is divatos ez a névöröklési forma, ezért az Árpád-korban is az lehetett, azonban erre az ÁSz. alapján nincs adatunk.

A **leíró vagy sajátosságjelölő névfajta** mindig valamely nyelvhez van kötve, mert csak így töltheti be funkcióját. (HOFFMAN: 2008 11-14)

Végezetül HOFFMANN a neveket dinamikájuk alapján merev névfajták, és aktív névfajták kategóriájában különbözteti meg. Statikus névfajták ugyanis születéskor rendelődnek hozzá a viselőhöz, a dinamikus névfajták azonban bármikor hozzákapcsolóhatnak. (HOFFMAN: 2008 17)

Az ÁSz. női nevei között vannak, melyek feltehetően dinamikus névként „születtek” (például: *Sereteu*) ezek azonban az idők folyamán statikussá válhattak.

Irodalom

B. GERGELY PIROSKA (1996). *Névkultúra és névízlésünk*. IN: MNyTK 207 (1996) 124-133.

BÁRCZI GÉZA (1999). A magyar tulajdonnevek története. IN: *A magyar nyelv története*. Szerk. BENKŐ LORÁND. Bp. 374-388.

BENKŐ LORÁND (1982). *A név és az ember*. IN: Nyr. 106 (1982) 391-399.

BERRÁR JOLÁN (1951). *Női neveink 1400-ig*. IN: MNyTK 80 154-214.

FEHÉRTÓI KATALIN (1983). *Árpád-kori kis személynévtár*. Bp. 1983.

FEHÉRTÓI KATALIN (1997). *Árpád-kori községi eredetű személyneveinkről*. IN: Nyr. 121 (1997) 71-75.

FEHÉRTÓI KATALIN (2004). *Árpád-kori személynévtár (1000-1301)*. Bp.

HAJDÚ MIHÁLY (1994). *Magyar tulajdonnevek*. Bp.

HOFFMANN ISTVÁN (1996). *Névtörténet, nyelvtörténet, társadalomtörténet*. IN: MNyTK 207 (1996) 113-123.

HOFFMANN ISTVÁN (2008). *A személynévrendszerek leírásához*. IN: MNy (2008) XLVI, 5-20.

J. SOLTÉSZ KATALIN (1979). *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Bp.

KÁLMÁN BÉLA (1989). *A nevek világa* Db.

TÓTH VALÉRIA (2005). *Fehértói Katalin, Árpád-kori Személynévtár (1000-1301)*. IN: MNy (2005) XLIII. 123-132.